

Talouspolitiikan pääasiat

Suomen talous on vihdoin – lähes vuosikymmenen kestäneen pysähdyksen jälkeen – päässyt kasvuun, jota kulutuksen ja rakentamisen ohella tukee nyt myös vienti. Talouden keskipitkän ja pitkän ajan haasteet eivät kuitenkaan ole kadonneet minnekään. Ne ovat:

- a) Julkisen talouden kestävyysvaje,
- b) Liian alhainen työllisyysaste,
- c) Riittämätön osaamistaso ja innovaatiokyky

Osaamistaso ja innovaatiokyky ovat ratkaisevan tärkeitä tuottavuuskehityksen sekä siten palkanmaksuvaran ja elintason kohottamismahdollisuuksien kannalta. Julkisen talouden kestävyysvaje on ajan mittaan paheneva uhka talouden kasvulle ja julkisista hyvinvointilupauksista kiinni pitämiselle. Budjettivaje riippuu meno- ja veropolitiikan lisäksi vahvasti työllisyydestä. Matala työllisyysaste onkin Suomen talouden Akilleen kantapää: työllisyysasteemme on alle 70 prosenttia, kun se muissa Pohjoismaissa on 75 prosentin tienoilla.

Talouspolitiikan huomion tulee keskittyä näihin asioihin.

1. Julkisen talouden kestävyysvaje ja finanssipolitiikka

Suomen julkinen talous on edelleen alijäämäinen, niin kuin se on ollut jo vuodesta 2009 alkaen. Rakenteellinen alijäämä tai kestävyysvaje ei näillä näkymin supistu lainkaan, eikä tilanne odottamalla parane. Alati kohoava julkinen velkaantuminen voi ajan myötä murentaa talouskasvun edellytyksiä sekä lisätä talouden kriisialttiutta. Samalla se heikentää julkisen sektorin mahdollisuuksia suoriutua tehtävistään ja vääristää sukupolvien välistä tulonjakoa.

Suomi elää nousukautta ja pian kenties korkeasuhdannetta. Niin suhdannenäkökulma kuin kestävyysvajeen kutistamistarve puoltavat kiristävää mieluummin kuin keventävää finanssipolitiikkaa: nyt on aika kerätä puskureita pahan päivän varalle ja alentaa rakenteellista alijäämää.

Neutraalia finanssipolitiikan linjaa voi puoltaa rakenteellisten muutosten avittamistarpeella ja sillä, että nousuvaihe on vasta alullaan. Sen sijaan finanssipoliittiselle elvytykselle ei ole perusteita: menolisäyksiä olisi vältettävä ja mahdolliset verokevennykset tulisi rahoittaa menoja vastaavasti leikkaamalla. Suomen kansainvälisesti katsoen korkean veroasteen valossa tarvitaan erityisesti tiukkaa menokuria.

2. Työllisyysaste

Työllisyysasteen nousu muiden pohjoismaiden tasolle on paras keino pienentää julkisen talouden kestävyysvajetta. Tämä vaatii sekä työvoiman kysynnän vahvaa kasvua vuosien ajan että työvoiman tarjonnan selvää lisääntymistä.

Työvoiman kysynnän kasvun edellytys on, että työvoimakustannukset eivät nouse liikaa suhteessa tuottavuuden kasvuun. Palkkakehityksen maltillistumisen ja kilpailukykysovimuksen tuomaa parannusta kustannuskilpailukykyyn ei ole varaa menettää. Palkankorotusten pysyminen kilpailijamaita alemmina vielä

usean vuoden ajan on tarpeen työllisyysasteen merkittäväksi nostamiseksi. Lisäksi on tärkeää, ettei palkkarakenteiden jäykkyys estä heikommin tuottavan työvoiman, esimerkiksi maahanmuuttajien työllistymistä.

Työllisyysasteen pitkäaikainen alhaisuus muihin pohjoismaihin verrattuna kertoo, että työvoiman tarjonnan riittämättömyys on Suomen työllisyysasteongelman pääsyy. Meneillään oleva noususuhdanne on oikea ajankohta tähän tähtäävien toimien toimeenpanolle: kun työtehtäviä avautuu paljon, uudet työmarkkinoille aktiivisesti osallistuvat ihmiset löytävät helpommin töitä kuin huonon kysyntätilanteen oloissa. Nyt ei ole aika löysätä aloitettuja toimia tarjonnan lisäämiseksi vaan kiihdyttää niitä.

Työvoiman tarjontaa voidaan vahvistaa monin tavoin; konkreettisia toimia on kuvattu esimerkiksi ns. työllisyyspakettityöryhmän raportissa. Tärkeitä asioita ovat mm. varhaiseläkereittien houkuttelevuuden vähentäminen (ns. työttömyysputki), nuorten naisten työmarkkinaosallistumisen lisääminen (perhevapaiden uudistus), toimeentulo- ja asumistukeen liittyvien kannustinloukkujen lieventäminen, sekä työttömien työhön ohjauksen tehostaminen ja uudelleen koulutus. Työn verotusta tulisi keventää, mutta edellä todetuista syistä vain jos verotuksen keventäminen voidaan kompensoida muilla toimilla.

Työmarkkinoiden toimivuutta tulisi myös edistää esimerkiksi lisäämällä asuntotarjontaa kasvukeskuksissa. Lisäksi tulee pyrkiä lisäämään paikallisen sopimisen mahdollisuuksia työmarkkinoilla.

Niin julkisen talouden kuin työllisyysasteen ja osaamisen kannalta on tärkeää tavoitella korkeakoulutuksesta valmistumisen aikaistamista.

3. Osaamisen ja rakennemuutoskyvyn vahvistaminen

Talouden kasvu on viime kädessä tuottavuuden kasvua. Tuottavuuden kasvu perustuu osaamiseen, innovaatioihin ja voimavarojen ohjautumiseen kulloinkin tuottavimpiin käyttöihin. Suomen tuottavuuskehitys on viime vuosina ollut huonoa, myös verrattuna tärkeisiin kilpailijamaihin.

Samanaikaisesti koulutustason nousu on lakannut ja Suomi on vajonnut tältä osin OECD-maiden keskikastiin. Pisa-tulokset viittaavat nuorison perusvalmiuksien heikentymiseen ja heikosti suoriutuvien osuuden kasvuun. Suomessa nuorten ikäluokkien osaamisen arvioidaan yleisemminkin olevan laskussa. Tämä on pulmallista, sillä työmarkkinoilla osaamisvaatimusten kasvu jatkuu. Siksi koulutustasoon liittyvät erot työllistymisessä ovat kasvussa.

Tieteellisen tutkimuksen taso on yksittäisistä huipuista huolimatta vain vähän OECD-maiden keskitasoa parempi, vaikka yliopistosektorin julkinen rahoitus on leikkauksista huolimatta edelleen kansainvälisesti kohtuullisella tasolla. Sekä yrityssektorin että julkisen sektorin T&K-panostukset ovat vähentyneet.

Nämä muutokset eivät ole toteutuneen tuottavuuskehityksen heikkouden syy, mutta osaamispuheen ja innovaatiotoiminnan edellytysten vahvistaminen on edellytys tuottavuuskasvun pidempiaikaiselle lisäämiselle.

Innovaatiojärjestelmää tukisi Tekesin voimavarojen palauttaminen muutaman vuoden takaiselle tasolle. Tämä olisi rahoitettavissa supistamalla muita yritystukia usean vuoden ohjelman puitteissa (vuodesta 2019 alkaen). On syytä jatkaa hyödykemarkkinoiden sääntelyn yksinkertaistamista sekä lisätä digitalisoinnin ja markkinamekanismin hyödyntämistä julkisessa palvelutuotannossa hyvän valmistelun pohjalta.

Olennaista on osaamisohjan rapautumisen pysäyttäminen ja kääntäminen kasvuun. Suomesta tulisi tehdä nykyistä selvästi houkuttelevampi paikka ulkomaalaisille osaajille, mikä vaatii korkean profiilin ohjelmaa.

Tätäkin tärkeämpää on kohentaa suomalaisten koulutus- ja osaamistasoa. Nykyistä suuremmalle osalle väestöstä on saatava laadukas korkeakoulutasoinen koulutus. Tämä edellyttää koulutusjärjestelmän rakenteen, toimintatapojen ja myös rahoituksen kehittämistä.

Korkeakoulujärjestelmä olisi syytä jakaa laaja-alaisiin, kansainvälisen tason tutkimukseen tähtääviin tutkimusyliopistoihin ja koulutukseen painottuviin korkeakouluihin. Edellisiä ei voi olla kovin monta, jälkimmäisten määrää ei ole tarvetta rajoittaa.

Kandidaattitutkinnoista tulisi tehdä nykyistä laaja-alaisempia. Kandidaatti- ja maisteritutkinnot on erotettava toisistaan niin, että kandidaattitutkinnon jälkeen haetaan aina erikseen maisteri- tai tohtorikoulutukseen (ns. Bologna-prosessi on toteutettava aidosti).

Korkeakoulutukseen hakeutumista ja korkeakouluopetuksen läpimenoaikoja on voitava nopeuttaa; ne ovat Suomessa poikkeuksellisen pitkiä. On perusteltua, että opiskelijavalinnoissa hyödynnetään enemmän yotutkimintoa. Ohjauksen kehittämisen ohella opintotuki ja opiskeluoikeus olisi syytä ehdollistaa nykyistä selvemmin opintojen etenemiselle.

Varsinkin kandidaattiohjelmien aloituspaikkoja tulisi lisätä ainakin väliaikaisesti pyrkijäsuman purkamiseksi. Tämä ja muut rakenneuudistustoimet edellyttävät ainakin tilapäistä julkista lisärahoitusta ("pääomitusta"). Pidemmän päälle korkeakouluopetuksen laajentamisen ja laadullisen kehittämisen lisärahoituksen täytyy tulla pääosin yksityisistä lähteistä, eli käytännössä lukukausimaksuista. Kohtuulliset maksut eivät heikennä mahdollisuuksien tasa-arvoa, jos niihin liittyy hyvin suunniteltu opintolainajärjestelmä.

Aiemmissä koulutusvaiheissa painopiste tulee olla riittävien perusvalmiuksien turvaamisessa kaikille. Tämä edellyttää lisää panostusta vaikeista kotioloista tulevien, maahanmuuttajataustaisten ja osin myös yleensä poikien oppimisongelmien tunnistamiseen ja helpottamiseen. Varteenotettava mahdollisuus vähentää nuorten putoamista koulutuspolkujen ulkopuolelle on oppivelvollisuusiän nostaminen 18 vuoteen, mistä aiheutuvat nettokustannukset eivät ole suuria. Onnistuminen edellyttää sopivien toisen asteen koulutusvaihtoehtojen kehittämistä.